

שמשום כך החליפו השם שנתן אברהם להר, שקרא לו "ה' יראה" והדורות הבאים החליפו ל"ה' יראה". ה"נ מיתתו של ר"ע, בשעתו לא הובנה כלל. וע"ז אמר אדה"ר, ולי מה יקרו וכבדו רעיוןך ומחשבותיך מלהבינם. אבל בדורות הבאים, כשהוצרכו לראיות על אמיתות תורתו של ר"ע, הבינו למפרע את מחשבות ה' ורעיוניו בטעם מיתתו של ר"ע, זהו שאמרו, אדה"ר בלשון ארמי סיפר, לומר, אמנם אין לנו ידיעה והשגה בזה בלה"ק, דהיינו מן המוקדם אל המאוחר, אבל בלשון ארמי, דהיינו מן המאוחר אל המוקדם, יובן הענין, דר"ק^ב.

והנה המשיג את המוקדם ואת הכלל, עדיין אין הכרח ^{אשר יתבאר} שירציא ויליד מזה את המאוחר ואת הפרטים. אא"כ רואה גם את המאוחר ואת הפרטים, ואזי שפיטתו היא מן המוקדם אל המאוחר דר"ק. ותבין בזה מ"ש ר"ל (סוטה ל"ג א') שאין מלאכי השרת מכירין בלשון ארמי חרץ מגבריא. כי כבר הבאנו במאמר "בינה לעתים" דברי הארז"ל בכתנות ברכות השחר, לכוון בברכת אשר נתן לשכוי בינה, כי שכוי עה"כ בגימ' מלאך גבריא. וביארנו, כי המלאך גבריא הוא הממונה על ענין בינה לעתים ע"ש באורך דר"ק).

ד

והנה רש"י כתב פשוטו כתרגומו ה' יבחר ויראה לו את המקום הזה להשרות בו שכינתו וכו'. אשר יאמר היום, שיאמרו לימי הדורות עליו, בהר זה יראה הקב"ה לעמו עכ"ל. (ויובן בזה קרא וכתוב בפ' קדושים (כ' ד') כי מוזרעו נתן למולך למען טמא את מקדשי ולחלל את שם קדשי. ותמהו קמאי מה ענין המקדש לכאן (ועיין רש"י ורמב"ן ותוס' שבתות ד' ב' ד"ה בע"ז). תראה פשוט, שהרי המקדש נבחר בזכות עקדת יצחק. והנה ארז"ל (תענית ד' א') לשרוף את בניהם

לפרש המשנה מן הפרטים אל הכלל. ובטור (אריה ס' רפ"ז) כתב שהגאולה לע"ל היא בבחינת תשור"ק. דהיינו, שלע"ל יתגלה למפרע שהכל היה לטובה. וכמו שהארכנו בדרשה לר"ה בפירוש ענין מזמור שיר ליום השבת. שאומר איש בער לא ידע וכסיל לא יבין את זאת בפרוח רשעים כמו עשב ויציצו כל פועלי און. וע"ז אומר, מזמור שיר ליום השבת מזמור שיר לע"ל, שאז יתגלה כי הכל היה לטובה.

וזהו "בנת לרעי מרחוק". כי רעי נגזר מרעיון וכו'. ואחר זה אמר, ולי מה יקרו רעיון אל מה עצמו ראשיהם. כלומר, אתה בנת לרעי מרחוק, אבל אני איני יכול להשיג רעיון, ר"ל ידיעתך ומחשבותיך. כי הם יקרים לי מאד. עד שאי אפשר לי להשיגן מצד יוקר מעלתן, עכ"ל. מיהו, בפירוש תיבת יקרו נראה יותר מה שצייד שם הבית אפרים והביא גם משרשי הרד"ק שהוא מלשון כבודות. כלומר יקרו וגדלו מהשיגם, ע"ש. ולפ"ז מתפרש הפסוק כך, שהמשורר מתאונן ואומר, אתה ה' מבין מחשבותי ורעיוני מרחוק, כלומר ללא כל מאמץ, ואילו אני, לי מה יקרו וכבדו רעיונותיך ומחשבותיך מלהבינם. זהו מה שאמרו רז"ל, שאדה"ר כשהראהו הקב"ה מיתתו של ר"ע נתעצב במיתתו ואמר פסוק זה.

והנה כתב הארז"ל, וזה"ק בחינת פנים, ואילו תרגום בחינת אחוריים^ב. והעניין (ע"ד הפשט), כי לה"ק הוא לשון מצד העצם, משא"כ שאר לשונות אינן כי אם מצד הסכם (מ"ב ס"י ס"ב בבה"ל ד"ה יכול). והיינו, כי ישנן שני אופני השגה. חדא, השגה אפירורית מן המוקדם אל המאוחר, דהיינו מן הכלל אל הפרט (ודוקציה). וישנה השגה אפוסטירורית מן המאוחר אל המוקדם, דהיינו מן הפרטים אל הכלל (אינדוקציה). והידיעה מן הכלל אל הפרט, שהיא מן המוקדם אל המאוחר, נקראת ראית פנים. ואילו ההשגה מן המאוחר אל המוקדם נקראת ראית אחוריים (וכבר כ"כ רבי צדוק הכהן בספר רסיסי לילה פכ"ב). וכבר כתב השלה"ק, שהשמות בלה"ק הם השורשים הרוחניים שבהשתלשלותם למטה מתגשמים ומתהווים מהם העצמים הגשמיים המכונים בשמות הללו. משא"כ שאר לשונות שהם מוסכמים, הם באים לאחר שכבר קיימים העצמים, ואזי ניתנים להם שמות.

והנה כשם שבעקדה הובנה התועלת הנ"ל, שהבאנו בשם הרמב"ם, רק לאחר מכן, וכמש"נ לעיל,

כא. במקרא (ישעיה ר' ג') כתיב, וקרא זה אל זה, ותרגומו הוא, ומקבלין דן מן דן, כי לה"ק בחינת פנים, ודבורא, בחינת נתינה. ואילו תרגום בחינת אחוריים, נוקבא, בחינת קבלה. (והנה האמהות היו מארם. נמצא לה"ק שפת האבות ואילו ארמית שפת האמהות ודר"ק).

כב. עיין בהערה במאמר "בור מעין ובאר".

כג. ובהו תבין מפני מה נכתב התלמוד ארמית. שהוא בא

ואיתא בפרד"א (הובא בחזקוני ס"פ לך) דאברהם נימול ביוהכ"פ. ולכן באה העקדה ביוהכ"פ כמו שהיתה מילת ישמעאל ביוהכ"פ ודו"ק.

ו

כפ"ה דאבות מ"ג, עשרה נסיונות נתנסה אברהם אבינו וכו'. והנה, לדעת כל המפרשים הנסיון האחרון היה נסיון העקדה, שהוא הנסיון הקשה ביותר. אבל רבינו יונה בפירושו שם כתב, שהעקדה היה הנסיון התשיעי, ואילו הנסיון העשירי הוא קבורת שרה. ותמוה מאד, מה דמיון הוא נסיון קל זה לנסיון העקדה, וכל שכן להיות עוד עולה עליו. אחמהה.

אבל באמת מוכח בדברי רבינו יונה בגמ' ספ"ק דב"ב (ט"ז ב'), ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ וגו'. אמר לפניו רבש"ע, שטני בכל העולם, ולא מצאתי כעבדך אברהם שאמרת לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה. ובשעה שביקש לקבור שרה לא מצא מקום לקבורה ולא הרחרח אחר מדותיך (וע"ש בדברי רבינו יונה שרמזו לגמ' זו). אלמא, שזה הנסיון היה הקשה ביותר. מדהזכיר השטן נסיון זה, ולא שאר עשרה נסיונות, ואף לא נסיון העקדה. אבל כאמור, הדבר תמוה בסברא ואינו מובן כלל.

אבל הענין הוא כעין מה שכתבנו לעיל בראש דברינו, כי הכל תלוי לפי המצב והרקע. יראתו של איוב לאו ריבונות היא. ואילו אצל אברהם ריבונות גדולה היא. וה"נ הכא בענינו. ודאי נסיון קל הוא לא להרהר אחר מדותיו של הקב"ה בנסיבות רגילות. ואין להשוותו כלל לנסיון העקדה. משא"כ עכשיו, שאברהם התרומם במעשה העקדה לפסגות רוחניות כבירות ולפתע פתאום כאילו הושלך משמים ארץ, והוא מוצא עצמו עומד בעל כרחו בשוק של תגרים, והוא חייב להשתחוות לפניו ולעשות עמהם משא ומתן על קרקע שבעצם היא שלוב, ואעפ"כ לא הרחרח אחר מדותיו של הקב"ה. זו דאי ריבונות גדולה היא.

פר שמקריבן בשמיני עצרת ופירשנו שאאע"ה בבאו לבקש רחמים על סדום ועמורה התנצל בפני הש"ת על מה שהוא מתערב בעניני שאר אומות. ואמר, הלא נתתני אב המון גוים, ואני חייב לדאוג גם להם, והלא מלבד א' פר שישאל מקריבין

באש אשר לא צויתי וגו' ולא עלתה על לבי זה יצחק בן אברהם. ופירש"י, מעולם לא עלתה על לבי לשחוט בנו וכו'. והנותן מזרעו למולך אומר שזו עבודה רצויה. והריהו מטמא המקדש ומחלל ש"ש. אבל לשון התרגום הוא, בכך יתאמר ביומא הדין בטורא הדין אברהם קדם ה' פלח. וי"ל בכונתו כי העליה לרגל לדורות להר הזה זכרון הוא לעליה הראשונה שעלו אליו אברהם ויצחק לעקדה ודו"ק.

ויובן בזה מה דאיתא בתק"ז בריש ההשמטות, דעקדת יצחק מועילה לגלותא, דהוה עתיד לאתקטלא מב"י, וקלא נפיק מההוא זמנא ואל תעש לו מאומה עכ"ל. והוא עפמ"ש"נ בדברינו בהרבה מקומות, דמב"י נשמת יונה, ויונה מסר נפשו לעלות לרגל, כמ"ש בירושלמי הובא בתוס' סוכה (נ' ב' ד"ה הו) יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה. והרי ירבעם בן נבט הושיב פרוחדאות שלא יעלו ישראל לרגל (תענית כ"ח א'), ולא בטלו עד שבטלם הושע בן אלה (שם ל' ב'). ויונה מגת החפר היה, שהיא בחלקו של זבולן (ע"י דו"ק ריש יונה). נמצא מסר נפשו על עליה לרגל, שהיא זכר לעקדת יצחק. הלכך זכות העקדה עומדת לו למב"י שלא ייהרג ודו"ק.

ובשלחי יבמות (קכ"א ב') ת"ר מעשה בבתו של נחוניא חופר שיחין (לעולי רגלים. ומים מתכנסין בהן, והיו שותין הן ובהמתן. רש"י) שנפלה לבור הגדול וכו'. אמר לה בתי מי העלך, אמרה לו זכר של רחלים (זה אילו של יצחק, רש"י) נודמן לי, וקן אחד מנהיגו (זה אברהם, רש"י). ופירש מהרש"א, דהיינו, שזכות העקדה עמד לה עכ"ל. ומובן עפמ"ש"נ.

ה

איתא בפרד"א שהעקדה היתה ביוהכ"פ. וי"ל הטעם, דאיתא ברש"י, אחר הדברים האלה אחר דבריו של ישמעאל שהיה מתפאר על יצחק שמל בן י"ג שנה ולא מיחה. א"ל יצחק, באבר אחד אתה מיראני, אילו אמר לי הקב"ה זבח עצמך לפני לא הייתי מעכב.

כד. והטעם למה באמת הוצרך א"א לקנות מערת המכפלה בכסף מלא מעפרן, י"ל בהקדם טעם למה נקראת מערת המכפלה. והנה בסי' כ"ד בהערה הבאנו דברי הגר"א עה"פ ואנכי עפר ואפר שרמזו לע' פר שמקריבין בחג הסוכות וא'

של אברהם. מה עשה, הלך ואמר לשרה לא שמעת מה נעשה בעולם, אמרה ליה לאו. אמר לה, לקח אברהם את יצחק בנך ושחטו והקריבו על עולת מוקדה. התחילה בוכה ומייללת וכו' ופרחה נשמתה ומתה. ע"כ. ותמוה מאד, הרי השטן מלאך הוא, ששליחותו היא להסית לעברה, אבל מה ענינו לילך ולהתקדם סתם.

ונראה, שעיקר כונתו היה להכשיל את אברהם להיות מהרהר אחר מדותיו של הקב"ה שבגלל העקדה מתה שרה. נמצא שכל מה שהיה לו לאברהם יותר צער במיתתה שהוצרך לטרוח ולהתבזות בקבורתה, זה היה עשוי לגרום לו יותר להרהר ולהתחרט על העקדה, ואז היה פוגם ומאבד את זכות העקדה. וכמ"ש רז"ל בספ"ק דקידושין, אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה איבד את הראשונות וכו'. אמר ר"ל, בתוהה על הראשונות. נמצא לפ"ז, כי בעצם היה נסיון העקדה הנסיון האחרון. אלא שלא נגמר הנסיון עד מעשה קבורת שרה.

וכבר כתב חכ"א מחכמי או"ה בספרו על העקדה, כי הפסוק המרשים ביותר בפרשה זו הוא הפסוק שבו סיימה התורה את הספור, "וישב אברהם אל נעריו ויקומו וילכו יחדיו אל באר שבע וישב אברהם בבאר שבע". וכתב, שהפסוק משאיר לנו רושם, כאילו אאע"ה פתח לו חנות של סדקית בבאר שבע. וכבר דרשו חכמי החסידות, וישב אברהם אל נעריו, אל תיקרי "נעריו" אלא "נעוריו", שחזר להיות מתחיל בעבודת ה' כנער, שלא טעם טעם עבודה מימיו. וכענין שאמר דוד, "ה' לא גבה לבי ולא רמו עיני וגו'". ודו"ק.

והנה בב"ר ס"פ וירא עה"פ כי נשבעתי נאום ה', מה צורך לשכנעה זו. אמר לו השבע לי שאין אתה מנסה אותי עוד מעתה, ע"כ. וקשה מכאן לשיטת רבינו יונה הג"ל. ונראה דהנה בפרד"א (הובא בילקוט ר"פ ח') כששב אברהם מהר המוריה בשלום, חרה אפו של סמאל שראה שלא עלתה בידו תאות לבטל קרבנו

סימן ל"ט

דרוש לפרשת חיי שרה ולפרשת זכור

הנה במדרש שם, כמה דיות משתפכות וכמה קולמוסין משתברין, כדי לכתוב בני חת עשר פעמים כתיב בני חת בני חת. עשרה, כנגד עשרת הדברות. ללמדך, שכל מי שהוא מברר מקחו של צדיק, כאילו מקיים עשרת הדברות ע"כ. נמצא, שלזרעם של בני חת יש זכות אבות על שטרחו בקבורתה של שרה. והנה עמלק

זכה שבחינת האפר מרומזת בשמו, שכן ממרא בגימ' אפר. והנה עד המכירה היו קבורים במערה אדם וחווה בלבד. ואז היתה מיחסות לעפרון שהוא לי עפר ע' פר שהם ע' האומות בני אדם וחווה. ורק לאחר שקנאה א"א הודגש בתורה שהמערה לפני ממרא, שנתייחודה לבחינת אפר. וחוו עין השם מערת המכפלה, שיש בה שתי בחינות, בחינת עפר ובחינת אפר ודו"ק.

א. ונראה לפרש כך. דהנה ארז"ל ששרה היתה גדולה מאברהם. וקשה, הא קמן שכל השבח בתורה ולדורות הכל לאברהם ולא לשרה. אך הענין, כי אברהם הגיע למעלתו

במ"ר פ' חיי שרה, ר"ע היה יושב דודרש, והציבור מתנמנם. ביקש לעורר. אמר, מה ראתה אסתר שתמלוך על קכ"ז מדינה. אלא, תבא אסתר שהיתה בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז שנה ותמלוך על קכ"ז מדינות. המאמר תמוה ואומר דרשני. וכבר רבו הדברים בזה במפרשים*.

כשמ"ע לכפר על עצמם הם מקריבין גם ע' פר בחג הסוכות לכפר על ע' אומות ע"ש. והנה יש לדקדק בפרשה שלא הזכיר בה שהמערה היא לפני ממרא רק לאחר המכירה, ויקם שרה עפרון אשר לפני ממרא. והענין, עפמ"ש רש"י ר"פ וירא בשם המדרש, ממרא הוא שנתן לו עצה על המילה. ופירש הח"ס שם, שנתן עצה שיפרע אע"פ שלא ניתנה פריעה לא"א (יבמות ע"א ב', תע"ש בתד"ה לא). והנה בשאג"א ומנ"ח איתא דבני קטורה אין חייבים בפריעה. נמצא הענין המיוחד לישראל בבחינת א' פר דשמיני עצרת הוא בפריעה, אבל המילה היא בבחינת מה שישאל הם בחיר העמים גרידא. וממרא שנתן עצה על הפריעה

לבאר הדברים, נקדים המאמר הידוע בסוף מסכת סופרים, האדם הגדול בענקים (יהושע י"ד) זה אברהם אבינו. וצריך ביאור, מה ענין התואר הזה.

הנה בגמ' ספ"ק דב"ב (ט"ז ב') אבן טובה היתה תלוייה בצוארו של אברהם אבינו, שכל חולה הרואה אותה מיד מתרפא. ובשעה שנפטר אברהם אבינו מן העולם, תלאה הקב"ה בגלגל חמה. ופירש רבינו בחי"ר פ' יתרו והרשב"ץ בס' מגן אבות ובעל העקדה ושאר מפרשים, שהכוונה לחולה באמונה. שאברהם אבינו היה מרפאהו בקריאתו בשם ה'. וכמו שאמר הפייטן, איתן למד דעת וגו'. וצוארו של אברהם הכונה לקריאה בשם ה'. כדרך שאמר הכתוב (ישעיה נ"ח א') "קרא בגרון אל תחשוך". ובשעה שנפטר אאע"ה ולא נשאר מי שיקרא בשם ה', עדין אפשר ללמוד אמתה מהתבוננות

מזרע חת, נמצא, **שלהמן** שהיה מזרע עמלק היתה עומדת לו זכות זו. (והדבר רמז במגלת אסתר, שהאות הראשונה מאתון רבתי שבמגלה, היא אות ח"ת, והאחרונה, היא אות ת"ו, לרמז לתיבת חת)². וע"ז אמרו ז"ל שבפירוט שנותיה של שרה רמזה מעלתה של שרה, שבאותה מעלה היתה אסתר דמות דיוקנה שלה, וכמשי"ת. וא"כ, כדאי הוא זכותה של אסתר שהיתה דמות דיוקנה של שרה עצמה, להגן על ישראל מפני זכותם של בני חת, שכל עניינה הוא שטרתו בקבורתה של שרה. (ועיין רש"י ס"פ נח כתב, יסכה זו שרה³. והנה יסכה בגימ' המן. רמז שזכות שרה עמדה להם להגן עליהם מפני המן. ועיין לעיל בס"י ל"ג כי יסכה אותיות כס ית. והנה כי יד על כס ית מלחמה להו"ה בעמלק (עה"כ) בגימ' אסתר).

ג. בפרשת וירא (י"ט כ"ט) עה"פ ויזכור אלהים את אברהם, פירש"י, נזכר שהיה לו ידע ששרה אשתו של אברהם, ושמע שאמר אברהם במצרים על שרה אחותי היא, ולא גלה הדבר, שהיה חס עליו, לפיכך חס הקב"ה עליו עכ"ל. ותמוה מאד, מהיכ"ת יגלה לוט סודו של אברהם, עד שנחשב לו לצדקה מה שלא עשה כן. וי"ל, והנה עה"פ (י"ב י"ג) אמר נא אחותי את למען ייטב לי בעבורך, פירש רש"י, יתנו לי מתנות. והנה לפמשי"כ רש"י כאן יסכה זו שרה, נמצא שהיתה שרה אחותו של לוט, ואם כן ודאי היה צריך להיות חורה לו ללוט, שהוא שומע את אברהם אומר על שרה אחותי היא ומקבל בעבורה מתנות, בעוד שבאמת היא אחותו של לוט, והמתנות מגיעות לו. ואעפ"כ שתק ולא גילה הדבר ושפיר נחשב לו דבר זה לצדקה.

ד. בגמ' מגילה (י"ד א') ולמה נקרא שמה יסכה שסכתה ברה"ק. ובירושלמי רפ"ז דסוטה, לא מצינו שדיבר המקום עם אשה אלא עם שרה בלבד וכו'. כמה כידורי מירורים הקב"ה מתארה לשמוע שיחתן של צדקניות, ויאמר לא כי צחקת פ"י אע"פ ששבע נביאות נתבארו להם לישראל כדאמר' התם בגמ' מגילה. הריבואת בכאן שריכר כרסודים לשמוע שיחתה וק"ל.

(ומה שאמרו שבע נביאות, לכאורה מצינו גם בתיה בת פרעה, דאמרין במס' סוטה (י"ב ב') ותראהו את הילד. שראתה שכניה עמו. ובילקוט, והנה נער בוכה, המלאך שהיה מתלזה עמו שמלאך נקרא נער וכו'. א"כ זכתה באותה שעה לנבואה (ורמז לדבר את הילד והנה נער בוכה ר"ת נבואה). י"ל דלא היה אלא לפי שעה. וכך צ"ל גם בדגדג דוד"ק.

חגב כחג הארז"ל חוליה הנגיפה כנגד מעה. ואלו דעורה כנגד מלכות. והנה חוליה נגימי' חמה, דעורה נגימי' ית, עה"כ).

בהדרגה. וכל יום הוסיף במעלה, בן ג' שנים התחיל לחשוב ולשוטט במחשבתו להכיר בוראו, וכשהיה בן מ' השלים להכיר (כ"מ פ"א מהל' ע"ז ה"ג). ונתנסה בעשרה נסיונות, והיינו, שכל נסיון הוסיף מעלה. (וזה כלל גדול בכל כיד"ב, וכן בעשרה מאמרות ח"ב כתבו הקדמונים שאין זה מספר של שכנות שזה כזה, אלא כל אחד נעשה הכשר והכנה לבא אחרי). **משא"כ** שרה היתה במעלתה מתחלה ועד סוף, בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז'. וכמ"ש בב"ר ר"פ חיי, ד"א ידע ה' ימי תמימים זו שרה שהיתה תמימה במעשיה כהדא עגלתא תמימה. והיינו, שהיתה אמונתה תמימה ולא ע"י חקירה כאברהם. (והמפרשים שם לא עמדו על הפשט). והנה בערך הימים הקדומים נמצאת שרה חשובה מאברהם. שאצלו היו הקדומים פחותים במעלה, ואילו היא כבר היתה במעלתה. משא"כ בימים הבאים נתעלה אברהם הימנה. והנה באחשודש אמר בגמ' (מגילה י"א א') בתחלה מלך על ד' ולבסוף מלך על כ' ולבסוף מלך על מאה. ובמדרש, נטל אוכלוסין מד' וכבש כ'. נטל אוכלוסין מכ' וכבש ק'. משא"כ אסתר מלכה מיד על קכ"ז מדינה בלא הדרגה. וזהו שאמר, תבא בתה של שרה שזכתה למעלתה מיד בלא הדרגה, בת ק' כבת כ' ובת כ' כבת ז', ותמלך על קכ"ז מדינה בלא הדרגה.

ב. והנה איתא בכתבי הארז"ל, כי ד' האומות הכנעני והחתי וכו' הם כנגד ד' הספירות תג"ת נה"ם, שכנגדם ד' כוחות בריה. נמצא לפ"ז, חת כנגד יצחק. ויובן בזה מש"כ מוך הר"י מליסא בספר מגילת סתרים וכ"כ בספר מלא העומר, כי סעודת אחשודש ק"פ יום היתה כנגד שנותיו של יצחק. כלומר, בשביל שישראל חטאו ונהנו מסעודה זו, גבר עליהם כחו של המן הרשע, שהיה מזרע חת שכנגד יצחק, וגם מזרע עשו שהיה לו זכות כיבוד אביו יצחק שהיה אוכל מצידו דוד"ק.

נתפרש ד"ז להדיא בקרא). וכבר הקשה כן הבינה לעתים.

אלא הענין הוא, בהקדם דברי הנצי"ב בהקדמתו לספר בראשית, כי האבות נקראו ישרים על שם ישרותן במדות טובות, ע"ש. והנה כבר האריכו בספה"ק כי בודאי השגת האמונה קלה היא ע"י ההתבוננות בפלאי הבריאה. אלא שהמדות הרעות של תאוה וכי"ב מסנוורות את העינים מלהביט נכוחה¹. והאבות הקדושים, ע"י מה ששימשו כמופת בהנהגתם הטובה והישרה ונתחנך כל הראיה הנהגתם לישרות ותמימות, ממילא זכה עי"ז להתבוננות הנכונה המביאה לידי אמונה².

וה"ל מהרש"א (ב"ב צ"א א'), אותו היום שנפטר אברהם אבינו מן העולם, עמדו כל גדולי או"ה בשורה ואמרו, אי לו לעולם שאבד מנהיגו, ואי לה לספינה שאבד קברניטה³, כפל הענין יש לפרש בזה, שהיה

אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו. שנאמר (איוב כ"ח) והחכמה מאין תמצא דהיינו, שגשג אל החכמה בלא שום נגיעות ודעות קדומות. (ורש"י פירש בע"א). (מיהו בדרשות הר"ן דרוש ה' כתב ח"ל, עם היות לבן עובד ע"ז בחר יצחק להתחתן בו, יתור משיתחתן עם בנות כענן וכו'. מאשר היו בני כענן מוטבעים בתכונות רעות, היו בחרים האבות להתרחק מהם, ולהתרחק במי שאינו מוטבע באותן התכונות הרעות, גם כי היה ערע"ז וכו' עכ"ל. רצ"ע להתאימו עם מה שנתבאר בדברינו.

איברא, דברי הר"ן צ"ע בלא"ה, כי הם סותרים דברי ר"ל בב"ר (ל"ט ה'), בשעה שהיה אברהם מהלך בארם נהרים ובארם נחור, ראה אותן אוכלים ושותים ופוחים, אמר הלאי לא יהא לי חלק בארץ הזאת. וכיון שהגיע לסולמה של צור, ראה אותן עסוקין בניכוש וכו' בעידוד וכו', אמר הלאי יהא חלקי בארץ הזאת רצ"ע.

ז. בפרשת לך (י"ד כ"ג) אם מחוט וגר ולא תאמר אני העשרתי את אברהם, ומה איכפת לו, אלא הענין, כי ערשד וכבדו של אברהם היה בהם משום פרסום אלהותו ית' ושכינתו על אברהם עבדו הקורא בשמו, ולכן הקב"ה מגדלו ומרוממו. וזהו הענין שהתורה מדגישה תמיד כבוד הגדול של אאע"ה בעיני העם, וכמו במעשה עפרון ושאר מקומות.

(אגב, רישא דקרא הרימותי יד אל ה' וגר. ותרגם אנקלוס ארימית ידי בצלו קדם ה'. ותמוה. (ועי' רמב"ן שם). ויל"פ דה"ק לא בחרתי ובקשתי נצחתי במלחמה זו, אלא התפללתי אל ה', והוא עשה לי נסים, וכמ"ש בגמ' (תענית כ"א א') כי הוה שדי עפרא הוה סייפי, גילי הוה גירי. וא"כ אין לי זכות לקחת שללם. וכענין שא"ל אלישע ליהורם המלך (מ"ב ו' כ"ב) לא תכה. האשר שבית בחרבך ובקשתך אתה מכה. ופירש

בגלגל חמה. כמשה"כ (שם מ' כ"ו) שאו מרום עיניכם וראו מי ברא אלה וגר. וכתוב (תהלים י"ט ב') "השמים מספרים וגר לשמש שם אהל בהם וגר". והנה הפירוש הזה דחוק מאד. כי בשום מקום במקרא לא הזכיר שם "צואר" על ענין קריאה, אלא "גרן". ועו"ק, אם אפשר ללמוד אמונה מהתבוננות בגלגל חמה, הרי גם קודם אברהם היה אפשר, וקריאתו של אברהם למה לי.

ועי'נ מנחות ג"ג א', אמרה כנס"י לפני הקב"ה רבש"ע, החזק לי טובה שהדעתך בעולם. אמר לה, טובתי כל עליך, איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני תחילה בעולם. שנאמר, "לקדושים אשר בארץ המה". ותמוה, בשלמא אברהם קרא בשם ה', אבל יצחק לא מצאנוהו קורא בשם ה' אלא פעם אחת בלבד (בראשית כ"ח כ"ה). ואילו יעקב לא מצאנוהו קורא בשם ה' כלל. (איברא במדרש פרשת וישב (פ"ד ד') יליף מדרשא שגם הם גיירו גרים. אבל עכ"פ לא

ה. לכאורה קשה ע"ז מדברי הצ"ח בדרושי ח"ל, באמת חמה אני איך ישלוט השכל האנושי שיש לו קץ וחלוש מאד להשיג דבר עמוק שאין לו קץ. ואם אברהם אבינו השיג מעצמו, זה עזר אלהי, והוא התחיל לתת לב והקב"ה האיר שכלו חוץ לטבע האנושי כו'. אבל השכל האנושי קצר מהשיג. והקבלה היא העיקרית עכ"ל. ובכ"ה ל' פ' בא ד"ל, מי שפג לבו מלהאמין אין לו רפואה בידי אדם, דכל מה שירבה חברו להתווכח עמו להחזירו לאמונה לא יועיל כלל, דהרי סוכ"ס ההוכחות והראיות מוכרח לבא לאמונה. וכל מה שמצינו לרבותינו שהתווכחו והשיבו תשובה להמנינים היה רק לתרץ קושיותיהם ולסתור ראיותיהם כו', אבל הראיה וההוכחה לאמונה הוא רק אמונה כו'. וע"כ מי שנתקלקל דעתו חלילה ופג לבו מלהאמין, הרי אין כח ביד חברו לרפאות מחלתו ולהחזירו למוטב, רק לבקש מאת ה' שיתן בלבו אמונתו כו' עכ"ל. (ומקורו בס' הישר שער ו' ח"ל, מי שאין בו אמונה מה מאד קשה למצא לו רפואה ולמכתו תעלה, אם האלהים ביראתו לא ידיחו ויהפוך לו לב אחר וכו' עכ"ל). וי"ל דל"ק, כאן באמונת הבריאה, וכאן באמונת ההשגחה וכמ"ש הרמב"ן בהקדמה לס' איוב. א"צ י"ל ועיקר, עפ"ד הגמ' (פסחים ל"ח ב') אפיקודוס ישראל כ"ש דפקר טפי. ופירש"י שהרי הכיר וכפר, ומתוך כך מדקדק, ולא תוכל להשיבו דבר המקובל לו עכ"ל.

ו. ובאמת בכל חכמה "לא זוהי המדה להרגיש את עצמו בהיין, ורק אל הענין ואל אמתתו מגמתו" (לשון החזו"א במכתבו).

ותראה, שזהו הפירוש בגמ' (סוטה כ"א ב') אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמעמיד עצמו ערום עליהן. שנאמר (משלי ח') אני חכמה שכנתי ערמה. והוא כמו שאמר שם מיד בסמוך,

אברהם שלם במעלות השכליות ומדות. והיה מודיע לבירות מציאותו ב"ה. גם הורה להם דרך ישרה במדות. כמ"ש בפסוק ואת הנפש אשר עשו בחור. והוא אשר ספרו בהספדו מעלותו במעלות השכליות, אי להם לעולם והיינו הבריות שאבד מהם המורה להם על מנהיגו של עולם, שיש לעולם מנהיג ואין עולם נהג כמנהגו. ועוד ספרו במעלות מדותיו, אי להם לספינה וכו' שדומה העוה"ז לספינה וכו', וכמו שאי להם לספינה שאבד קברניטה המדריכה דרך ישרה שלא תכשל, כך אי להם לבריות שאבד מהם מי שהיה מוריד להם דרך הישר במדות וק"ל עכ"ל.

והנה כתיב (משלי א' ח') "שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמן. כי לית חן הם לראשך, וענקים לגרונותיך". ונבאר פירושו (על יסוד דברי הגר"א שם), כי יש שני מיני תכשיטים, תכשיט הראש, שהוא משכן השכל והחכמה, וזה מסמל שלמות החכמה. ותכשיט הלב, והיינו מחרוזת פנינים התלויה על הצואר כנגד הלב, וזה מסמל שלמות המדות". שכידוע, כל המדות, למרות שהן רבות במספר ומפורטות בספרי המוסר לפרטים, אבל כולן אחוזות זו

הרד"ק, מה דין יש לך בהם שתכה אותם, וכי אתה שביט אותם בחורבן ובקשתך עכ"ל).

ח. בביאור הגר"א (משלי ד' י"ג הובא ברש ספר אבן שלמה), עיקר חיות האדם להתחזק תמיד בשבירת המדות ואם לאו למה לו חיים עכ"ל. והנה בע"ח (ש"צ פ"ד) איתא ח"ל, ענין לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו (קהלת י' ב') כי הלב יש לו שני חללים וכו', ומלאך היצה"ט מתלבש בחלל ימין וכו' ומלאך היצה"ר בחלל השמאל וכו' ע"ש באורך.

והנה על החלל הימני הוא אומר, לב חכם לימינו (ר"ת חלל) ועל החלל השמאלי הוא אומר (בראשית כ"ז מ"ו) למה לי חיים (ר"ת חלל) ודו"ק.

ט. ובפ"ד ראבות, שלשה כתרם הם וכו'. וכתר שם טוב עולה על גביהן (שכל השלשה כתרם צריכים לו, רע"ב) ופירש הגר"א ח"ל, כמ"ש בפ"ז דיומא (ע"ב ב') שלשה זרים הן וכו', ונגד שם טוב הוא המעורה ע"ש. והנה במעורה כתיב מקשה אחת ודו"ק.

ובבעה"ט ר"פ תרומה (כ"ה ט') ככל אשר אני מראה אותך מראה בגימ' גבריאל שהוראה למשה תבנית המשכן ותבנית כל כליו. וכתב ע"ז המגיה, צ"ע. דבמנחות (כ"ט א') דרשו זה רק על המעורה. אכן לפמש"ג א"ש, וכל הכלים נטפלין וצריכים אל המעורה. ובגמ' ברכות (ל' א') דרשו קרא דשה"ש (ד), כמגדל דוד צוארך בני לתלפיות, על ביהמ"ק, וע"ש במהרש"א מה טעם נקרא ביהמ"ק צואר. ולמש"ג א"ש, דכולו נטפל אל

בוז כמחרוזת הזאת, שבהתפרקה לא רק פנינה אחת נופלת, אלא כולן נופלות עמה (ע"ן חזו"א אמנה ובטחון פ"ד). ח"ל הגר"א במשלי (ד' כ"ח) המדות דומות לחוט של מרגליות, אם ערשין קשר בסוף, אז כולן נשמרות. ואם לאו כולן אבודות. כך הם המדות עכ"ל". והנה האב מלמד את בנו תורה וחכמה ומוסר. ועו"א שמע בני מוסר אביך, כי לית חן הם לראשך. ואילו האם מחנכת את בנה בעיקר ע"י הנהגתה הטובה בחיי יום יום, והוא מתחנך ע"י זה למדות טובות וישרות, ודשה"כ ואל תטוש תורת אמן שהיא כענקים לגרונותיך'.

מענה מובן, שמה שאמרו ח"ל, אבן טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם אבינו שכל החולה באמונה מיד מתרפא. פירושו הוא, ישרותו ותמימותו של אברהם, ושלמותו במדות, שעל ידיהם ממילא באים לידי התבוננות נכונה בפלאי הבריאה ולידי אמנה שלמה. ומעתה לא קשה מה שהקשינו הרי גלגל חמה היה קיים גם קודם ביאת אברהם, דנחי שהיה גלגל חמה קיים, אבל לא היו באים להתבוננות נכונה המביאה לידי אמנה, בגלל שחוד התאוות והמדות

המעורה הוזמות לענק שבצואר, וכמ"ש בסיפא דקרא, אלף המגן תלוי עליו כל שלטי הגבורים. ופירש א"ע ח"ל, דמה התרחים שיש על צוארה כהמגינים שהם תלויים על מגדל דוד עכ"ל. וע"ן במהרש"א (מנחות כ"ט א') הביא מדברי רש"י בדה"י, שהזהב של המעורה היה מוזקק יותר משל כל הכלים. וכתב מהרש"א ד"ל הטעם מפני שהיה צריך להיות מקשה אחת. והנה המעורה היא הכלי היחיד שלא ניתן לעושי המלאכה לחשוב מחשבות, אלא כל פרטי קשוייה היו ע"פ הדיבור. ומכאן סמך למש"כ החזו"א שם ח"ל, וקורב הדבר לומר כי דקדוק הדין היא הדרך היחידה לתיקון המדות. ע"ש שכתב מילתא בטעמא דדו"ק.

ובשהש"ר (א' כ"א) לריח שמניך טובים ו' אחא בשם ר' נתנאל בר"ח, שני שמנים הן, שמן כהונה ושמן מלכות. ורבנן אמרין שתי תורות הן תושב"כ ותושב"ע"פ (פ"י) והתורה נמשלה לשמן). הרי לנו ג' הכתרים שכולן נדרשין בשמן. וע"ז אמר טוב שם משמן טוב. שכתר שם טוב עולה על גביהן. והנה כתר ש"ט כנגד המעורה כנ"ל. נמצא כולן נדרשין בשמן ודו"ק. י. בסוכה מ"ד א', חד אמר ערבה יסוד נביאים, וח"א ערבה מנהג נביאים. ופירש"י, מנהג, הנהיגו את העם ולא תקנו להם. ונ"מ דלא בעיא ברכה, דליכא למימר וצונו, דאפילו בכלל לא חסור ליתא עכ"ל. והנה התקנות בחינת אב, כדכתיב מוסר אביך. ואילו המנהגות בחינת אם. והיינו דתנן סוף ברכות, ואומר אל תבז כי זקנה אמן (משלי כ"ג כ"ב). ופירש"י, למד מדברי זקני אומתך לעשות מה שראית שעשו הם.

ירעקב שיהיו קוראים בשם ה'. שהיו שלשתם נקראים ירעקב, וכנ"ל. זהו הוא סוד שמו של אברהם אבינו, האדם הגדול בענקים לגרורותיו.^{0234567 תחית}

(והדברים רמזים בפסוק שהמליצו ד"ל על אברהם אבינו במ"ד פרשת וירא. כשלימד זכות על אנשי סדום, א"ל הקב"ה לאברהם (תהלים מ"ה), "אהבת צדק ותשנא רשע". אהבת לצדק את בריותי ותשנא

הרעות. עד שבא אברהם וחניך את דורו למדות טובות וישרות הלב". וכמו שמפורש בתורה (בראשית י"ח י"ט) כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו' לעשות צדקה ומשפט. ואז שפיר שיך לבא לידי אמונה ע"י התבוננות בגלגל חמה". (וע"ע מש"כ בדרוש התפילין).

ומעתה שפיר אמרו ד"ל, שכל שלשת האבות הודיעו שם ה' בעולם אע"פ שלא מצינו ביצחק

כדאי לכפר להם על כל הכובים והבלים שעשו במשך כל השנה, עכ"ל שם.

ובדרשה לשה"ג (א) פירשנו, עפ"ד הגמ' (ב"מ י"ב ב') אמר ר"י לא גדול גדול ממש ולא קטן קטן ממש. אלא אפילו גדול וסמוך על שלחן אביו זהו קטן. קטן ואינו סמוך על שלחן אביו זה הוא גדול. והרי על אברהם אבינו אמרו ד"ל (כ"ד ס"א א'), אב לא למדו, ורב לא היה לו. ומהיכן למד את התורה. אלא דימן לו הקב"ה שתי כליותיו כמין שני רבנים, והיו נובעות ומלמדות אותו תורה וחכמה. וברמב"ם (פ"א מהל' ע"י ה"ג) כיוון שנגמל איתן זה, התחיל לשוטט בדעתו והוא קטן, והתחיל לחשוב ביום ובלילה וכו', ולא היה לו מלמד ולא מודיע דבר וכו'. ולבו משוטט ומבין עד שהשיג דרך האמת, עכ"ל. ובגמ' סוכה (מ"ט ב') אברהם אבינו נקרא נדיב. ופירש רש"י, שנרבו לבו להכיר את בוראו. (וע"ש במהרש"א). וברש"י ר"פ נח, נח היה צריך סעד לתומכו, אבל אברהם היה מתחזק ומהלך בצדקו מאליו עכ"ל. א"כ אין לך אינו סמוך על שלחן אביו יותר מאברהם. ושפיר מתאים לו התואר "האדם הגדול בענקים".

נמצא עלו כירעו שלשה פירושים על תואר זה. באחד מודגש תיבת "האדם", בשני תיבת "הגדול", ובשלישי תיבת "בענקים".

והנה בסוף מס' סופרים איתא, שא"א אכל כנגד ע"ד אנשים. ופירש הגר"א (בלקוטים בסוף שנו"א ברכות, אלא שנשתבשו שם הדברים ע"י התלמיד ששמע וטעה) שהם, משה ואהרן נדב ואביהוא ושבעים הזקנים, שנאמר בהם בס"פ משפטים, ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו. פי' כי מאן דאכיל דלאו דיליה בהית לאסתכלי באפיה (ידושלמי הובא בתוס' קידושין ל"ו ב' ד"ה כל). והנה כתב בעה"ט עה"פ ויראו את אלוהי ישראל, ראו דמות יעקב החקוקה בכסא הכבוד. והנה כתיב (ישעיה כ"ט כ"ב) לא עתה ירש יעקב ולא עתה פניו יחורו. וביארנו במאמר "התורה והמצוה" כי יעקב בחינת תורה. ובכל המצות יש בקבלת שכן כיסופא, משא"כ בשכר לימוד התורה אין כיסופא. ע"ש הטעם באורך. ח"ש כי אברהם אבינו אדם גדול בענקים ולא אכיל דלאו דיליה היה אוכל כמו ע"ד האנשים שאכלו בלא כיסופא. כדכתיב ויחזו את האלהים ויאכלו וישתו ולא הו' בהית לאסתכלי באפיה.

יא. בפרשת וירא, יוקח נא מעט מים ורחצו רגליכם. פירש"י, כסבור שהם ערביים שמשתחווים לאבק רגליהם. ועיין ח"ס שדרש הפסוק, שלמדם אאע"ה דרך ה', וע"ש שנדחק טובא. ובאמת נרמז הדבר יפה בפסוק. ודנה יוקח נא מעט ס"ת חטא. נא מעט מים ורחצו ר"ת ממון, רמז לצדקה. והשענו תחת העץ ר"ת תורה, וס"ת מצות, שהזהירם מן החטא ולמדם עשיית הטוב.

(אגב. בגמ' תענית (כ"א א') אמרין, דא"א במלחמת המלכים, כי הוה שדי עפרא הו' סייפי, דכתיב (ישעיה מ"א ב') יתן כעפר חרבו. והנה במסורה ג"פ יוקח. (אייב כ"ח) ברזל מעפר יוקח, (ישעיה מ"ט) גם שבי גבור יוקח, (בראשית י"ח ד') יוקח נא מעט מים. שבזכות צדקה שעשה אאע"ה (וכמ"ש בגמ' (מכות כ"ד א') הולך צדקות זה א"א), וכמו שהוכיח סופו שאמר יוקח נא מעט מים וגו', זכה ליעשות לו נס של ברזל מעפר יוקח, ולקחת שבי גבור, כדכתיב וישב את כל הרכשו).

יב. ולא עוד, אלא אף אברהם אבינו עצמו בא לידי אמונה ע"י התבוננות בגלגל חמה. וכמ"ש במדרש ר"פ לך, משל לאחד שראה בירה אחת דולקת, אמר, תאמר שהבירה הזו בלא מנהיג וכו'. ויל"פ בזה קרא (ישעיה מ"א ב') מי העיר ממזרח, שפירשהו ד"ל על אאע"ה. היינו, מי העיר הקב"ה להתבונן בזריחת השמש ולבא עי"ז לידי אמונתו ית'. (שו"מ כע"ז בזהר ח"א פ"ו א').

(אגב. בגמ' שם (שבת קנ"ו ב') מאי דעתך דקאי צדק במערב (שעומד כבר לשקוע) מהדרנא ליה ואוקמינא ליה במזרח (להיות בתחלת צמיחתו). ורש"י נדחק.

יג. ועיין בסוף דרשה לר"ה, כתבנו ד"ל, בויק"ר (כ"ט ח') "אך הבל בני אדם מוב בני איש במאזנים לעלות המה מהבל יחוד" (תהלים ס"ב). כל הבלים וכובים שבני אברהם אבינו עושים בעוה"ז, כדאי הוא לכפר בעד כולם. הה"ד (יהושע י"ד) "האדם הגדול בענקים". במאזנים לעלות, במאזנים הוא מתכפר להם, בחודש תשרי שמזלו מאזנים. פי' כשהקב"ה עושה לו מאן, בחודש תשרי שמזלו מאזנים, מה נשאר לו ממין האדם. ורואה שרק ישראל קרוין אדם. והם בני אברהם אבינו, שהיה האדם הגדול בענקים, כלומר, שלימות ענקית של תואר אדם. א"כ

רשע, מאנת לחייבן. "על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחברך", ע"כ. והנה אהבת צדק ותשנא רשע ר"ת צואר. שמן ששון מחברך ר"ת שמש", ודו"ק.

והנה בפרשת בשלח (שמות י"ז) כתיב, "ויקרא שם המקום מסה ומריבה. על ריב בני ישראל ועל נסותם את ה' וגו'. ויבא עמלק וגו'". ופירש רש"י, סמך פרשה זו למקרא זה לומר, תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם, ואתם אומרים "היש ה' בקרבנו אם אין" וכו'. ולכן נענשו בביאת עמלק. והענין הוא, כי איתא שם בילקוט, עמלק דומה לזכוב", שהוא להוט אחר המכה. וכבר כתב בעה"ט שהדבר רמז בפסוק, "כתוב זאת זכרון בספר ושים באזני" ר"ת זכוב. והיינו, כי הזכוב מניח כל המקומות שבגוף, ומחפש לו מקום תורפה שבו ללוק שם. וכן נהג עמלק. והנה הדבר בא להם לישראל כעונש מדה כנגד מדה. מפני שהם חטאו בנרגנות. שכן היא מדתו של הנרגן, וכמו שהיטיב לתאר אותו רבינו יונה בשע"ת (ש"ג ר"א) ח"ל, אמר שלמה המלך ע"ה (משלי י"ח ח') דברי נרגן כמתלהמים, והם ירדו חדרי בטן. פירוש, הנרגן הוא האיש אשר דרכו וחוקו להתאונן ולהתרעם. וימצא תואנות על חברו תמיד על מעשיו ועל דבריו, ואע"פ שחברו בתומו מתהלך עמו, ולא זד עליו בדבר. ידן כל דבר לחובה ולא לזכות, וכל שגגה ישים לזדון. והנה יתן עצמו כמו עשוק והלום. וכאילו כבדה חטאת חברו עליו, והוא המכה וההולם. כי דבריו יורדים חדרי בטן, כי מי שילין תלונות על חברו כאשר לא נגעו, וכאשר עשה עמו רק טוב, זה סער מתחולל על הלב. והנה

הוא כיווה זקים יורדים חדרי בטן וכו'. ופעמים רבות הנרגן כפרי טובה, גם יחשבה לרעה, וישיב רעה תחת טובה וכו'. ופעמים יחשוב על חסדי השי"ת כי הם לנקם ושלם. כענין שנאמר (דברים א' כ"ז) "ותרגנו באהליכם ותאמרו, בשנאת ה' אותנו הרציאנו מארץ מצרים", עכ"ל.

וזה טעם סמיכות פרשת הבאת בכורים בר"פ כי תבא לפרשת מחיית עמלק בס"פ תצא. כי ביאת עמלק בא על מדות כפיות טובה של ישראל. ולכן נצטוו לתקן מזה רעה זו ע"י הבאת בכורים. וכמש"ש רש"י עה"פ "ובאת אל הכהן אשר יהיה בימים ההם, ואמרת אליו הגדתי היום לה' אלהיך וגו'". ופירש"י, ואמרת אליו, שאינך כפרי טובה עכ"ל.

וזה לפרש בזה מש"ש רש"י בס"פ תצא, עה"פ זכור את אשר עשה לך עמלק. אם שקרת במדות ובמשקלות הרי דואג מגידו הארבי. שנאמר (משלי י"א) "מאזני מרמה תרעבת ה'" וכתוב בתורה "בא דון ויבא קלון". שכפשוטו אין לדברים הבנה. וכי איזה משא ומתן ושיקור במידות ומשקלות היה להם לישראל במדבר, שכעונש על כך בא עמלק. אלא שיקור זה במדות ומשקלות שכתב רש"י, מתפרש על הענין הג"ל, על שקילת הדברים והנהגות של הקב"ה עם האדם, וכמו"כ הנהגותיהם של חבריו עמו. שהוא שוקלם במשקל המעוות של הנרגן. שאת הטובות הוא מקטין, ואינו חש כל רגש של הכרת הטובה כלפי המטיב עמו. ואילו כל רעה קטנה גדולה היא בעיניו. ושקולה היא, ואפילו מכריעה, כנגד כל הטובות הגדולות שעשו עמו.

היא השיטה הנודעה כי יצה"ר הוא כח הטומאה באדם המוביל לפשעים וכו'. והשיטה השניה היא, שיצה"ר הוא כח תאות האדם וכו' עכ"ל. רב ס"ל כהשיטה הראשונה. והוא שאמר יצה"ר דומה לזכוב, והוא כמשו"ל עמלק דומה לזכוב. ועמלק הוא הסט"א, כח הטומאה, המסית האדם לחטוא (ורמז לדבר (בראשית ו' ה') וכל יצר מחשבת לבו, רק רע כל היום ס"ת עמלק). ואילו שמאל ס"ל כהשיטה השניה, שהוא תאוה גופנית שבכליות, ופשוט.

ובמדרש פליאה, (במדבר כ"ד כ"ג) אוי מי יחיה משמואל, הה"ד (תהלים כ"ה י"א) וסלחת לעני כי רב הצא, ויל"פ דקאי על האי פלוגתא. דאליבא דשמואל יש טענה חזקה על האדם מפני מה לא נתגבר על תאוותיו. משא"כ אליבא דרב שהיצה"ר הוא כח הסט"א, יש לו לאדם אמתלא. וכדאמר רב עמרם חסידא (קידושין פ"א א') חזי דאת נורא ואנא בישרא ע"ש.

יד. שמש בגימ' סודם ועמורה אדמה וצברים (עה"כ).

טו. בגמ' ברכות (ס"א א') אמר רב, יצה"ר דומה לזכוב ויחשב בין שני מפתחי הלב. שנאמר (קהלת י') זכובי מות יבאיש יביע שמן דקח. ושמואל אמר כמין חטה הוא דומה. שנאמר (בראשית ו') לפתח חטאת דובן. ח"ר שתי כליות יש בו באדם, אחת יעצתו לטובה, ואחת יעצתו לרעה. ומסתברא דטובה לימינו ורעה לשמאלו דכתיב (קהלת י') לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו. ונראה פשוט, דהך ברייתא אחיא כשמואל. שכן כליות דמות לחטה דכתיב (דברים ל"ב י"ד) חלב כליות חטה. ועיין רש"י בסוגין כתב, כליות יעצות את הלב עשה כן. והלב מבין מה יש לו לעשות אם ישמע לעצת הכליות אם לאו עכ"ל. (והנה שני הפסוקים סמוכים בקהלת זל"ז, זכובי מות יבאיש וגו', לב חכם לימינו וגו').

ונראה, דרב ושמואל פליגי בשתי השיטות שהביא הגר"ס ז"ל באגרת המוסר בענין יצה"ר ויצ"ט מה המה, השיטה האחת

והרי הוא נוהג מדת הזכוב, שמניח כל המקומות הבריאם שבגוף, ולהוט אחר המכה.

ומשום כך כשחטאו ישראל במדה זו, נענשו בביאת עמלק הדומה לזכוב. ועיין קהלת ריש פרק י' כתובים שלשה פסוקים בזאח"ז, שדרשן הכלי יקר בפרשת מצורע, וגם בספרו עמודי שש, כמין חומר ואלו הן. "זכובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, יקר מחכמה מכבוד סכלות מעט, לב חכם לימינו, ולב כסיל לשמאלו, וגם בדרך כשסכל הולך לבו חסר, ואמר לכל סכל הוא". ופירשן ז"ל כך. זכובי מות, אלו הסכלים הנרגנים, שמסתכלים על הכל בעין רעה, יבאיש יביע שמן רוקח. פי' הוא מטיל ביאשים וחשדנות בשמן יקר ונכבד. יקר, פי' כבוד ומכריע במשקל אצלו, סכלות מעט, שלדעתו הוא מצא באיש חמודות המלא חכמה וכבוד. הנה מכריע וכבד אצלו סכלות מעט זה מכל החכמה והכבוד שבו. וממשיך הכתוב ואומר, לב חכם לימינו, לראות תמיד ובכל אדם את הצד הטוב שבו, שהוא מכונה ימין. ואילו לב כסיל לשמאלו, לחפש תמיד ובכל אדם את הצד הרע שבו, שהוא מכונה שמאל. וגם בדרך כשהסכל הולך, לבו שלו, של הסכל, הוא החסר. ולבסוף, ואמר לכל סכל הוא. הוא מצביע על כולם ואומר עליהם שהם סכלים, בשעה שבאמת הוא הסכל שלבו חסר, ולא הם עתו"ד וש"י.

והנה האריכה התורה וכתבה "ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים שני חיי שרה". ופירשו רז"ל, כולן שורים לטובה. פי' שלכל אדם יש בחייו ימים טובים וימים רעים. וכדכתיב (קהלת ד' י"ד) "ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה וגו'". אבל אצל שרה היו כל שנותיה, גם הטובות וגם הרעות, כולן שוות לטובה", וזהו שדרשו רז"ל שם במדרש על שרה את הפסוק (תהלים ל"ז), "יודע ה' ימי תמימים". כשם שהם תמימים, כך שנותם תמימות וכו'. זו שרה שהיתה תמימה במעשיה. א"ר יוחנן, כהדא עגלתא תמימה. פי' כמ"ש רש"י בפרשת שופטים, עה"פ (דברים י"ח י"ג) "תמים תהיה עם ה' אלהיך". התהלך עמו בתמימות, ותצפה לו, ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבא עליך קבל בתמימות. ואז תהיה עמו ולחלקו עכ"ל. ואסתר היתה דמות דיוקנה של שרה בזה. כמו שכתוב בה (אסתר ב' ט"ו) "לא בקשה דבר". כי הכל היה טוב בעיניה. וזהו שרמזו ז"ל, תבא אסתר שהיא בת בתה של שרה שחיתה קכ"ז, פירוש שהדגישה התורה בה, שכל שנותיה היו שורים בעיניה לטובה וכך אסתר היתה כמותה, לפיכך תמלוך על קכ"ז מדינות.

וז"ל ביה"ל פרשת לך, עה"פ התהלך לפני והיה תמים, הכתוב אומר אדם ובהמה תושע ה', ואיתא במדרש, אע"פ שאדם אנתנו נמשכנו אחר כך כבהמה

בהקדמתו לטהמ"צ ח"ל עם חפצי וחשקי להיות לראשונים תלמיד, לקיים דבריהם ולהעמיד, לעשות אותם לצוארי רביד, ועל ידי צמיד, לא אהיה להם חמור נושא ספרים תמיד, אבאר דרכם ואדע ערכם, אך כאשר לא יכילו רעיוני אדוק לפניהם בקרקע. אשפוט למראה עיני ובהלכה ברורה לא אשא פנים לתורה וכו' עכ"ל. (ואמר החכם עה"פ (משלי כ"ג כ"ג) אמת קנה ואל תמכור. בבקשת האמת תהא נוהג מנהג קנה דכתיב ביה (שם כ' י"ד) רע רע יאמר הקנה. ואל תזיה נהג מנהג מוכר שאמר עליו (תסי' כ"ב פ"ד א') טוב טוב יאמר המוכר). ועיין בר"פ כיצד מעברין ובב"מ בפרק הפועלים (פ"ד א') בעובדא דריו"ח ור"ל ושאר דוכתי. והדברים עתיקים. י. פירוש הפסוק הוא, ביום טובה, הוה חש וחי את הטוב. ואילו ביום רעה, תנהג כאדם העומד מן הצד וצופה במתרחש ואין המאורע נוגע לו. וזהו כוונת הגמ' בפ"ק דברכות (ה' א') כל העוסק בתורה יסורים בדילק הימנו ודו"ק (ובהגות הרעב"ן שם נדחק בפירושו). יח. ומה שדרשו רז"ל בת ק' כבת כ' וכו', עמש"כ בזה בדרוש לפורים (ב) בהערה.

טז. והנה הביא שם הכלי יקר דברי הגמ' ס"פ המדיר (כתובות ע"ב ב') מכריו ריו"ח הזהיר מזכובי בעלי ראתן וכו'. ריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה. וכתב ח"ל, הזכובים כינוי אל בעלי הלשון שעושים כמעשה הזכוב, שדרכו להניח כל מקום טהור שבגוף וכו', אלו הם הזכובים החוקרים תמיד אחר מומי הבריות וחסרונן בדרך שנאמר והביטו אחרי משה. לפיכך נלקו בצרעת שנקרא ראתן, כשם שהם בעלי ראתן. שרואים ומסתכלים אחר מומי בני אדם וכו'. וע"ש מש"כ לפ"ז לפרש הא דריב"ל מיכרך בהו ועסיק בתורה. ונראה לפרשו כך, דהנה כבר כתבו הספרים שאין לך מדה רעה שאין לה מקום בעבודת ה'. שכבר אמרו רז"ל (שבת ע"ב ב') כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה. א"כ גם מדה זו של זכוב יש לה מקום, והוא בלמוד התורה, שבה צריך ת"ח שיהיה לו חוש בקורת מפותח, למצא מקום התורפה בחידושים ששומע. וכדתנן במס' אבות (פ"ה מט"ו) ארבע מדות כיושבים לפני חכמים, ספוג וכו' שהוא סופג את הכל (ואין בו כח לברור האמת מן השקר, רע"ב) וכו'. ונפה שמוציאה את הקמח וקולטת את הסולת (שיש בו כח לברור וללכד שמעותיו, רע"ב), וכבר כתב הרמב"ן

וכו'. ובוה יבואר דברי המ"ד ר"פ ח"י שרה וכו', כהודא עגלתא תמימתא. וכבר נתחבטו רבים לפרשו, ופירושו כמו שכתבנו, דוהי הבחינה הגדולה שבתמימות. והוא ביטול רצון עצמו לגמרי, רק מקושר לרצונו יתברך עכ"ל. ונראה שנתכוונו בזה רז"ל להוציא מדעת הטועים בהבנת התנהגותה של שרה עם הגר. וע"ז העידו שכל כוונתה היה לש"ש.

(והנה בריש פרשת וירא, "ואברהם ושרה זקנים באים בימים" ר"ת זכוב. וכמו"כ בפרשת חיי שרה "ואברהם זקן בא בימים" ר"ת זכוב. שהשלימו עצמם במדת עין טובה לעומת קליפת הזכוב הרמוזה בעמלק. וכמו"כ מצינו בזבולן בפרשת ברכה, "שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך" ר"ת זכוב. כי זבולן היה טורח ועמל בפרקמטיא, ונותן בעין יפה לתוך פיו של יששכר, שאוכל ואינו עושה רק עוסק בתורה במנוחה". כמשא"כ "וירא מנוחה כי טוב".

יט. פרשת ברכה (ל"ג י"ח) שמח זבולן בצאתך ויששכר באהליך. ופירש רש"י, זבולן ויששכר עשו שותפות. זבולן לחוף ימים ישכון ויצא לפרקמטיא בספינות ומשתכר, ונותן לתוך פיו של יששכר וכו'.

והנה בש"ע יו"ד (ס' רמ"ז ס"א) הביא הרמ"א דברי ר"י שיכול אדם להתנות עם חברו, שהוא יעסוק בתורה, והוא ימציא לו פרנסה ויחלוק עמו בשכר. ומקור הדין בגמ' סוטה (כ"א א'), אבל בתשובות מהר"ם אלשקר (ס' ק"א) העתיק לשון רב האי גאון החולק בתוקף ע"ז. וכתב בתוך דבריו, היחשוב כי מתן שכר של מצות דבר שישאוו אדם בחייו וכו'. ולכסוף כתב, ודאי מי שעזר עוסקים בתורה ומצות להפנות לביתם לעסוק בה יש לו שכר, והשכר שיש לו על פעולתו הוא עכ"ל.

וכאמר בינה סוף ח"א, כתב להשוות הדעות ע"פ הידוע, שיש שני מיני שכר ועונש גמולי וטבעי, ואכן השכר הטבעי לא שייך להעבירו לחולתו, ובוה מיירי ר"ה גאון, ואילו ר"י מיירי בשכר הגמולי ע"ש באורך.

ואכתי לא ניחא, כי בגמ' סוטה שם מיייתין קרא (משלי ו') כי נר מצוה ותורה אור, דאור התורה עדיף טובא מאור המצות. והאריך בזה מאד בנפח"ח ש"ד, ובפכ"ט שם הביא דברי הגמ' הללו, וביאר מעלת אור התורה וסגולותיו המיוחדות ע"ש. והנה בגמ' שם מסקינן, דאשה, נהי דפקודי לא מפקרא על למוד התורה, אבל אפ"ה יש לה זכות תורה באגרא דמקרין ומתנין בנייהו, ונטרן להו לגבריהו עד דאתו מבי מדרשא מי לא פלגן בהדיהו. ומשמע שם להדיא דלא רק בשכר הגמולי, ולא רק בשכר הטבעי של מצות החזקת התורה, יש לה חלק. אלא אף גם בשכר הטבעי של אור התורה ממש. וכיו"כ בגמ' סוף כתובות (ק"א ב') עמי הארצות אינן חיים וכו' כל המשתמש

חבולין אין עינו צרה בו. והרי זו מדת עין טובה של אברהם אבינו שהיא נגד קליפת הזכוב וכנ"ל. ויבואר בזה מה שאמר רז"ל (ויק"ד כ"ה ב') כל מי שירצא לדרך ואינו מכוון לבו למלחמה סוף שהוא טפל במלחמה. אבל שבטו של זבולן, בין מתכוין בין שאינו מתכוין יוצאין למלחמה ונצחין. הה"ד (וה"א י"ב) מזבולן יוצא צבא עורכי מלחמה ולעצור בלא לב ולב. מהו בלא לב ולב, אלא בין מתכוין בין שאינן מתכוונים הם יוצאים ומנצחין ע"כ, והרי זה דומה למה שנאמר באברהם במלחמת המלכים ויכם וירדפם. ואמרו ע"ז במ"ד שם, וכי יש אדם וחדף הרוגים, א"ר פינחס ורדפיו של אברהם אבינו הרוגים היו ע"כ ודו"ק.

והנה בזה פרשת וישלח (קע"א א') עה"פ וירא כי לא יכול לו ויגע בכף ידו, כד חמא דלא יכיל לה לאורייתא, כדין חליש תוקפא דאינן דסמכין לה, וכד לא ישתכח מאן דסמך לאורייתא, כדין לא יהא קול

באור תורה אור תורה מחייו וכל שאין משתמש וכו', ובסוף אסיק, מצאתי להן תקנה וכו' המשיא בתו לת"ח והעושה פרקמטיא לת"ח, והמהנה תלמידי חכמים מנכסיו וכו' ומשמע שם להדיא שזוכה ע"ז לאור תורה ממש. והדק"ל.

אך הענין הוא, כי הנה כבר כתב הב"י (ביר"ד ס' ת"ל) שאע"פ שנחלקו חכמי הדורות על הרמב"ם שקרא תגר על ההספקות ללומדי תורה. אבל הכל מודים שמדת חסידות ומתת אלהים היא למי שאפשר לו להתפרנס ממעשי ידיו ולעסוק בתורה. אבל רבא דאינשי אי אפשר להם לעשות כן, ע"ש. ובתדא"ר פ"ח, מעיד אני עלי שמים וארץ, שכל ת"ח שאוכל משלו ונהנה מיגיע כפו ואינו נהנה משל צבד כלום, הרי הוא בכלל אשר כל ירא ה' וגר יגיע כפיו כי תאכל וגר.

והואיל וכן, שזו היא צורתו השלמה של ת"ח, פשוט הוא שהשכר הטבעי של תורה כולל שני חלקים. חדא, על עצם הלימוד, והשני על התמיכה שתומך בעצמו ומאפשר לעצמו להיות עוסק בתורה.

(איברא דלשיטת הרמב"ם במהות השכר הטבעי שהיא השתלמות הנפש במושכלות, אין מקום לדבריו. אבל הרי נחלקו עליו חכמי הדורות, והסכימו לשיטת חכמי האמת, שענין השכר הטבעי הוא אור התורה הרוחני, ולפ"ז שפיר צדקו דבריו).

נמצא מעתה, שיששכר חבולין הם שותפים טבעיים ממש בשכר הטבעי של התורה, ואין כאן שום העברת שכר מגברא לגברא ודו"ק.

(והנה כתוב ביששכר (בראשית מ"ט ט"ז) וירא מנוחה כי טוב ואת הארץ כי נעמה. וזה היה ע"י מעשה זבולן ורמוח הדבר בפסוק (תהלים קל"ג א') הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד ודו"ק).

הטוב אשר נתן לך עכ"ל.

ובאמת מצינו גם במרדכי מדת טוב עין, דכתיב, כי מרדכי היהודי משנה למלך וגו' דורש טוב לעמו דורש שלום לכל זרעו. פי', כי בנהג שבעולם, אדם שעלה לגדולה ונתמנה פרנס על הציבור, הרי הוא בראש וראשונה דורש טוב לזרעו. וכשהעם מתרעם ובא אליו בקובלנא, מפיסם בדברים דוברים עמם שלום, ובוה הוא יוצא ידי חובתו, אבל מרדכי נהג להיפך. דרש טוב לעמו, וכשזרעו באו אליו בקובלנא ותרעומת פייסם בדברים דובר עמהם שלום ובוה יצא ידי חובתו (כלפיהן).

קול יעקב ויהוה ידים ידי עשו ע"כ. ולכן ניתנה לו לזבולן מתנת התכלת. כדאיתא בגמ' מגילה (ר"א) שא"ל הקב"ה לזבולן כולן צריכין לך ע"י חלזון ע"ש. שכבר נתבאר בדברינו במאמר, "ד' בגדי כה"ג", כי המעיל שהוא כליל תכלת, הוא מגן בפני הסט"א ע"ש. והנה זבולן בגימ' המן. שהוא עומד כנגד קליפת עמלק שיצא ממנו המן. וזהו שיסד הפייטן שושנת יעקב צהלה ושמחה בראותם יחד תכלת מרדכי. ודו"ק. ובס"י ספ"ה, המליך אות ק' בשחוק וכו' וצד בהם אדר בשנה. וכתב שם הגר"א במ"ג ח"ל, כי ה"ב חושים מיוחסין ל"ב שבטים וכו'. שחוק לזבולן, כמ"ש שמח זבולן בצאתך שיהיה מרויח בפרקמטיא, והוא בשמחה, ושמחת בכל

סימן מ'

דרוש לפרשת תולדות

וביאור הדבר, כי ישראל עלו נתעלו מדרגה לדרגה. מדרגת יחיד לדרגת משפחה, ומדרגת משפחה לדרגת שבטים, ומדרגת שבטים לדרגת אומה, ומדרגת אומה לדרגת מלכות. ובכל שלב מאלו הדרגות, ניתנה להם ברכה, יצחק בירך את יעקב כשהלך להקים משפחה, ויעקב בירך את בניו בשעה שנעשו שבטים. משה בירך את ישראל כשנתעלו מדרגת שבטים לדרגת אומה, כמו שאמר להם "היום הזה נהיית לעם". ואילו דוד בירך את ישראל כשנעשו ממלכה*. ומבואר היטב מה שאמרו ז"ל יתן ויחזור ויתן^ב.

ובאופן ב' י"ל, עפ"מ"ש במדרש עה"פ "יתן לך האלהים מטל השמים", זה מקרא. "ומשמני

"יתן לך האלהים", יתן ויחזור ויתן (רש"י בשם ב"ר). צ"ב מה טעם לא יתן הכל בבת אחת. וי"ל בזה בכמה אופנים.

אופן ראשון י"ל, עפ"מ"ש בב"ר ס"פ יחי, אמר משה, מזקנים אתבונן, יצחק כשבירך את יעקב, במה חתם, "ויקרא יצחק את יעקב". ואף יעקב, במה שפסק אביו משם התחיל. שנאמר, "ויקרא יעקב אל בניו". וחתם כשבירכס בזאת, "וזאת אשר דבר". ממקום שפסק, משם התחיל משה, וזאת הברכה. ובמה חתם משה, אשריך ישראל, ואף דוד כשבא לומר תהילה, ממקום שפסק משה משם התחיל. אשרי האיש וגו', הרי מזקנים אתבונן.

של ברכה לישראל כלל. ולמש"נ א"ש. דהרי בגמ' רש ברכות אמרין, דאשרי האיש ולמה רגשו מזמור אחר הוא. והרי המזמור "למה רגשו" עוסק כולו בענין מלכות ישראל. "שאל ממני ואתנה גוים נחלתך וגו', תרועם בשבט ברזל וגו'". והיא הברכה שבירך דוד את ישראל כשנעשו ממלכה.

ב. ויזמתק יותר, עפ"מ"ש בס' צדקת הצדיק אות ר"ד, לפרש מאמרם ז"ל (תמוה ט"ז א') "והרביה גבול" — בתלמידים. כי אין לו לאדם לבקש ברכה יותר מגבולות בית קיבולו, וכמו שאמר החכמ"א (משלי ל' ח') "שוא ודבר כזב הרחק ממני, ראש ועושר אל תתן לי, הטריפני לחם חקי. פן אשבע וגו'". אלא יבקש האדם להרחיב את גבולות בית קיבולו. וזהו שאמרו,

ב. בגמ' מגילה (ט"ז ב') וצרי לרוב אחיז ולא לכל אחיז, מלמד שפירשו ממנו מקצת סנהדרין (לפי שבטל מדינת תכנס לשררה. רש"י). א"ר יוסף גדול ת"ת יותר מהצלת נפשות, דמעיקרא חשיב ליה למרדכי בתר ד' ולבסוף בתר ה' (לפי שנעשה שר בינתים ירד מחשיבותו אצל חכמים. רש"י). וקשה, הא קמן דלא פירשו ממנו אלא מקצת סנהדרין, ואמאי לא אזלינן בתר דובא. וי"ל דלעולם ירד מחשיבותו אצל כולם, אבל כך צריך להיות, שרוב החכמים יתחברו אליו לטובת הציבור. אבל מקצתם יפרשו ממנו להיות מבקרים פעליו.

א. וא"ש בדברינו מה דקשה, וכל הגי ענינים הם ברכות לישראל, ואילו אשרי האיש שאמר דוד, הרי אין שם ענין

בזה מדרש תמוה דדריש בב"ר בפרשתנו. "ועתה שא נא כליך", זו בבל וכו'. "חליך" זו מדי וכו'. "קשתך" זו יין וכו'. "וצא השדה" זו אדום. ותמוה מאד. מה ענינו של עשו אצל ד' מלכיות. אך לפי המבראר א"ש, שהרי יצחק אבינו עמד לברך את עשו באותה ברכה ויתן לך, שהם ד' חלקי התורה. לפיכך הקדים להתנות עמו התנאי לזה, שהוא שיעבוד ד' מלכיות).

והנה בברכת יצחק ליעקב כתיב, ויתן לך האלהים מטל השמים ומשמני הארץ, ואילו בברכתו אח"כ לעשו אמר, "הנה משמני הארץ יהיה מושכך ומטל השמים מעל". ויבאר עפ"מ בדרוש לשה"ג ח"ל, ידוע מחכמי הקבלה, שכשם שקיימת מערכה טבעית שמצידה השמים הם שמנהיגים ומשפיעים לתחתונים, ישנה מערכה רוחנית שמצדה אדרכה התחתונים דהיינו ישראל הם המשפיעים והמנהיגים, בסוד חנו עוז לאלהים, באלהים נעשה חיל, רוכב שמים בעוזך, יעקב חבל נחלתו וכו' ע"ש. נמצא, עיקר ברכתם של ישראל, שיהיה להם כח למעלה להמשיך מטל השמים, ואזי יהיה להם שפע גם למטה משמני הארץ. משא"כ בברכת יצחק לעשו לאחר שכבר הפסיד עשו מעלה זו וניתנה ליעקב, אמר, הנה משמני הארץ יהיה מושכך, שזה עיקר ברכתו. אלא שיעקב גם שפע מטל השמים "כמאן דשדי מאחורי כתפיה" להיות ניזון מתמצית (תצנית י"א) ודו"ק. והנה בחידושי הגר"י עה"ת פרשת תולדות, עה"פ ויקרא יצחק אל יעקב ויברך אותו ויצוהו וגר, כתב ח"ל, נראה בביאור הך פרשתא, עפ"מ ששמעתי מאמרי"ר הגאון וצ"ל וכו' עדיין אין אנו יודעים מי מוזרעו של יצחק הוא הנחשב זרע אברהם, אם יעקב או עשו. וע"ז בא הקרא ויתן לך את ברכת אברהם לך ולזרעך אתך לרשתך וגר וכו' עכ"ד. ונראה לפ"ז, דעד אותה שעה, היה באמת הדבר תלוי ועומד מי יהיה זרע אברהם. ורק עכשיו בשעת הברכות הוא שהוכרע הדבר, כי יעקב בחר לו יה וכו', ולפ"ז נראה, דזהו יסוד הך פרשתא דייקרא יצחק אל יעקב וגר. כי אז באותה שעה נבחר יעקב להיות זרע אברהם ומש"ה צוה עליו עכשיו לא תקח אשה מבנות כנען וכו' ובוה מבראש היטב גם הכתובים שאח"כ, וירא עשו כי בך יצחק את יעקב ושלח אותו פדנה ארם וגר דמבראר מזה דהברכות והצידי תרחיקו חדא מילתא נינהו וכו' עכ"ל.

ולכאורה יש כאן סתירה בדבריו. ומשמע דרק בפרשתא זו דייקרא יצחק אל יעקב וגר, הוכרע הדבר כי יעקב בחר לו יה וממרוצת הדברים נראה שכבר מיד בברכת ויתן לך וגר כבר הוכרע הדבר. וכך באמת משמע בדברי רח"ל והמפרשים. ובאמת כבר נתחבט בזה העקדה. וכתב ח"ל, כל זה הוא מבראר נגלה בראי של ויתן לך האלהים. שחשבה מיותרת, עד שדרשו בה יתן ויחזור ויתן. אבל האמת, שיוזרה, שעיקר הברכה האלהית והרוחנית כבר נאמרה, אשר עליה היתה הכונה כולה. אלא שהוסיף בה אלו הברכות הזמניות העוזרות והסומכות אותה. וכן הוא האמת הברור ממה שתמצא וכו' ויברכוהו וגר

הארץ", זו משנה. "ורוב דגן", זה התלמוד. "ותירוש", אלו ההגדות, שהם ד' חלקי התורה כנודע. וכבר הבאנו במאמר התורה והמצוות דברי רבי צדוק, דד' חלקי התורה כנגד ד' מלכיות, דהיינו, דהואיל ותורה נקנית ע"י יסורים, לא זכו ישראל לגילוי ד' חלקי התורה, אלא לאחר שסבלו שיעבוד ד' מלכיות, דהיינו, ולאחר כל שיעבוד זכו לגילוי חלק נוסף של התורה. (וביארנו

והרחבת את גבולי בתלמידים. שעי"ז מתגדל גבולו של בית קיבולו. משל לבית מרובה אוכלוסין, שריבוי הברכה שם אינו בגדר מותרות אלא בגדר הכרח ולחם חוקו. וה"נ לענין ד"ת, כשבית הקיבול מתרחב יותר, אזי העושר בודע הוא בגדר הכרח ולא בגדר מותרות.

ג. איתא במדרש תלפיות, אשר מציל כל הלומד משנה מן הגיהנום. שנאמר "מאשר שמנה לחמו", שמנה אותיות משנה. (וי"ל רמז לדבר שמשנה מצלת מן הגיהנום, העלית מן שאול נפשי ר"ת משנה). והוא מיוסד על דברי המדרש, ומשמני הארץ זו משנה ודו"ק.

ובסי' ל"ה הערה ו' כתבנו שכחו של גר (שנאמר עליו בפ' ריחי גר גודר יגודנו והוא יגוד עקב. ופירש"י, כל גודדיו ישובו על עקבם וכו' ולא יפקד מהם איש. ובפ' ברכה, ברוך מרחיב גר כלביא שכן וטרף וזרע אף קדקד) הוא בזכות למד המשנה של אחיו מאמו אשר כרתיב מאשר שמנה לחמו (של גר) ע"ש. והנה מאשר שמנה לחמו והוא ר"ת שלום וס"ת אורה שדרשו רח"ל (מגילה ט"ז ב) אורה זו תורה.

ד. ודלא כמ"ש כמה מחברים שיצחק רצה להעניק לעשו רק ברכות העוה"ז. ח"ל הרמב"ן עה"פ בעבור תברך נפשי, היה בדעתו לברך אותו שיזכה הוא בברכת אברהם לנחול את הארץ ולהיות הוא בעל הברית לאלהים כי הוא הבכור. ח"ל הגר"א בפירושו להגדה של פסח, כלל גדול אצלנו, שכל הטובות שהיו ושהיו עוד בין בעוה"ז ובין בעוה"ב, את כולם ירשנו מאבותינו בעת שביך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את הכל והיה לעשו וכו' עכ"ל.

וכמו"כ כששט עשו את הבכורה (כ"ב ט"ז ב) וישי"ש (ס) כלול בזה גם מעלת הבכורה העליונה. ורמז במה שאמר רח"ל שפשט ידו בזבול. שהרי אמר רח"ל (תנינא י"ב ב) זבול שבו ירושלים וביהמ"ק ומזבח בני ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. ורמז לדבר ולמה זה לי בכורה ר"ת זבול.

והנה כתיב (תהלים ע"ד ה) "ידוע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות". ופירש בנפה"ח (ש"א פ"ה), שביקש דהמע"ה, שייחשב לו לטיטוס שהרס ביהמ"ק למטה בסבך עץ קרדומות, כאילו הביאם למעלה והרס ביהמ"ק של מעלה בשמי מרומים. וע"ש שבאמת לא עשה במעשיו שום פגם וקלקול למעלה, כי אין לו שום חלק ושורש בעולמות העליונים שיוכל לנגוע שם במעשיו, וקשה, א"כ מה טעם ביקש דוד שייחשב לו כאילו החריב למעלה. אלא מפני שגלוי וידוע שאילו היה לו כח היה עושה כן. שהרי שט וביזה את העבודה וק"ל.